

REZILIENȚA SOCIETALĂ CA INFRASTRUCTURĂ CRITICĂ INTANGIBILĂ

Colonel prof. univ. dr. habil. Adrian LESENCIUC

Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, Brașov
10.55535/GMR.2024.2.6

The concept of societal resilience – the central concept of the National Defence Strategy – is, to a certain degree, not only semantically, but especially pragmatically ambiguous, as the concept has not been operationalised in the literature, on the one hand, and the state societal resilience, implementable through formal, non-formal and informal education, has not benefitted from adequate levers for application, on the other hand. The recent educational reform, achieved through the two laws, on pre-university education and on higher education, adopted in 2023, does not directly contribute to societal resilience. Under these circumstances, of an inadequately designed security education and of a pragmatic ambiguity of the strategy, which means that the communication intentions (obligation, recommendation, suggestion) are not clarified, it is necessary to exceed the classical normative framework that regulates the national educational system and to design the education-resilience binomial as critical national infrastructure. Resilience, coming from the field of safety culture studies, can be considered intangible critical infrastructure, which needs a tangible system defined or possibly defined in the Romanian legislation regarding critical infrastructure, so that it can trigger the mechanism for implementing the projection of the National Defence Strategy. The present article contributes to the identification of possible projective directions of the education-resilience binomial as critical infrastructure.

Keywords: societal resilience; educability; individual resilience; hybrid warfare; national critical infrastructure;

REZILIENȚA SOCIETALĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Conceptul de *reziliență societală* a fost definit drept „capacitate a comunităților de a absorbi în mod flexibil perturbațiile majore și de a reveni rapid de la scăderea inevitabilă a funcționalității elementare” (Elran, 2017, p. 301, trad. aut.), dar acest termen, născut în zona de interferență a ecologiei, științelor sociale și psihologiei, a migrat tot mai mult pe teritoriul științelor securității. În noua ipostază, conceptul a devenit larg utilizat în terminologia NATO și constituie un termen esențial în *European Union’s Global Strategy*, dar și în strategiile naționale de securitate și/sau de apărare ale statelor membre ale NATO și ale UE. Cu toată această extindere, termenul este încă suficient de fluid din punct de vedere semantic, fiind confundat cu cel de *reziliență socială*, intens rulat, provenind din conceptul de reziliență a comunității și avându-și originea, evident, în conceptul de *reziliență comunitară*. Spre exemplu, din cartografierea conceptului de reziliență socială realizată de S.R. Joey Long în 2008, cercetătorii Tomas Jermalavičius și Merle Parmak au preluat definiția dată de universitarul din Singapore și au acceptat-o ca fiind aplicabilă rezilienței societale, astfel: „capacitatea unui stat-națiune de a-și păstra coeziunea societală atunci când se confruntă cu stresul intern sau extern cauzat de schimbări socio-politice sau de tulburări violente” (Jermalavičius, Parmak, 2020, p. 27, trad. aut.).

În sine, definiția este corectă și comprehensivă, dar trebuie făcute două remarci obligatorii, plecând de la confuzia între termenii „social” și „societal”. Cei doi termeni, provenind din limba engleză – limba în care s-a dezvoltat preponderent conceptul și în care au apărut cele mai importante studii în domeniu –, **nu** sunt sinonimi. Adjectivul „social” privește strict dimensiunea umană, în timp ce conceptul „societal” se referă la societate în ansamblu și nu poate descrie oamenii și relațiile

Conceptul de reziliență societală a fost definit drept „capacitate a comunităților de a absorbi în mod flexibil perturbațiile majore și de a reveni rapid de la scăderea inevitabilă a funcționalității elementare”.

Reziliența societală se exprimă, în ecuația globală a provocărilor, ca „filosofie guvernamentală asupra naturii și societății”, în timp ce, din perspectiva securității naționale, privește preponderent arhitectura relațiilor interumane.

interumane¹. În mod similar, și în limba franceză cei doi termeni sunt diferiți, conceptul „societal” definindu-se precum echivalentul englez. În plus, menținerea confuziei dintre *reziliență socială* și *reziliență societală* este amplificată de o altă confuzie, între cea socială și cea comunitară, de unde, în manieră silogistică, termenii „societal” și „comunitar” devin interschimbabili, deși tipurile de grupuri umane – societate și comunitate – fuseseră definite diferit, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, prin studiile lui Tönnies. Pentru a ieși din sfera posibilelor interpretări inconsistente și pentru a ne situa în afara surselor de eroare, să înțelegem prin *reziliența comunitară* reziliența națiunii în raport cu amenințările la adresa statului, mai precis la adresa securității acestuia. Reziliența societală se exprimă, în ecuația globală a provocărilor, ca „filosofie guvernamentală asupra naturii și societății” (Walker, Cooper, 2011, p. 145, trad. aut.), în timp ce, din perspectiva securității naționale, privește preponderent arhitectura relațiilor interumane.

REZILIENȚA CA RĂSPUNS LA AMENINȚĂRI. REZILIENȚA INDIVIDUALĂ

Pentru a înțelege reziliența societală în acord cu amenințările, probabil cea mai îndreptățită cale de abordare este aceea a rezilienței individuale, care este definită ca răspuns optimal sau ca proces de adaptare la adversitate, traumă, tragedie sau surse semnificative de stres (Newman, 2002), adică la diferite categorii de vulnerabilități și amenințări. Această definiție, incluzând răspunsul adaptativ în raport cu amenințările, este definiția de referință a Asociației Americane de Psihologie. Totuși, conceptul este dificil de operaționalizat din cauza faptului că există, pe de o parte, o percepție statică asupra sa, fiind

¹ Website-ul DifferenceBetween.com exploatează această dihotomie și în înțeles ideologic, evidențiind conotațiile cuvântului „social”, cu rezonanță în proximitatea socialismului, în timp ce cuvântul „societal” este neutru din acest punct de vedere. Același site tranșează distincția prin sfera mai largă de termeni cărora i se poate aplica primul adjectiv, începând de la ființa umană: „A man can be social or not social, but he can never be societal”, ceea ce nu poate fi luat în considerare ca atare în cazul termenului *societal*. Cu alte cuvinte, proiecția aristotelică a lui *zoon politikon* este intraductibilă în termeni sociali, https://www.differencebetween.com/difference-between-social-and-vs-societal/#google_vignette, accesat la 22 ianuarie 2024 (n.a.).

văzut ca răspuns dat la un anumit moment în raport cu amenințările, iar pe de altă parte, una dinamică, în care este înțeles ca proces adaptativ (Yang, 2021, p. 4): „Reziliența este dificil de definit operațional, deoarece fiecare psiholog măsoară și testează acest fenomen în mod diferit. Unii psihologi văd reziliența mai degrabă ca proces, în timp ce alții o văd ca rezultat. Abordarea tinde să determine ce aspecte ale rezilienței sunt măsurate: aspecte precum indicatorii ei, scopul, durata (pe termen lung sau scurt) și obiectul (indivizi sau comunități)” (Alsazadeh et al., 2017, trad. aut.). „De asemenea, este dificil de evaluat dacă rezultatul revenirii unui individ după încercări grave este suficient de «bun» pentru ca individul să fie considerat rezilient” (Masten, 2001, trad. aut.).

Aceste incertitudini în ceea ce privește aplicarea conceptului fac utilizarea lui problematică în domeniul securității, cu atât mai mult, cu cât o serie de alți termeni, care nu au fost operaționalizați, sunt frecvent utilizați în continuare și produc bulversare: *hybrid warfare*, *grey zone* ș.a. Dezvoltarea rezilienței depinde de contextul mai amplu, adică de setul de factori culturali, sociali, dar și economici și politici care o influențează și care contribuie la stabilirea pragului de reziliență minim acceptat într-o societate. În esență, acest concept este aplicabil în măsurarea capacității adaptative la nivel individual sau social – în cazul dezbaterii pe tema rezilienței societale, aplicabil la nivelul întregii societăți –, dar tratează explicit și capacitatea structurilor instituționale de a răspunde adecvat în fața unor provocări. Reziliența poate fi dezvoltată, adică se pot crea premisele învățării și exersării ei. Devenit un concept la modă în anii pandemiei de COVID-19, reziliența a pătruns în aproape toate domeniile, inclusiv în documentele proiective care au construit cadre de referință în domeniul securitar, în raport cu care să poată fi evaluată adecvat odată pusă în aplicare. Însă, prin confuzia în definirea ariilor sau a sectoarelor de aplicare, însuși termenul de reziliență contribuie, prin bulversarea pe care o produce, la răspunsul inadecvat în raport cu riscurile și amenințările la adresa securității naționale.

În scopul transformării acestui concept încă ambiguu într-un instrument eficient de răspuns la amenințările la adresa securității naționale, trebuie identificat exact potențialul său de a fi înșușit,

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Devenit un concept la modă în anii pandemiei de COVID-19, reziliența a pătruns în aproape toate domeniile, inclusiv în documentele proiective care au construit cadre de referință în domeniul securitar, în raport cu care să poată fi evaluată adecvat odată pusă în aplicare.

cea ce, din perspectiva inversă, adică din cea a obiectului educației, ar însemna identificarea potențialului *educabilității* în domeniul rezilienței la anterior amintita categorie de factori cu efecte nocive la adresa securității. În cazul nostru, educabilitatea, adică acea capacitate umană de a fi receptiv la problematica rezilienței, de a conștientiza nevoia de educație în domeniu și de a se lăsa supus acțiunii educaționale, ar putea fi măsurată, dar nu cunosc să existe cercetări cantitative întreprinse în acest sens. De altfel, conceptele convergente: cultură (și educație) de securitate și reziliență societală, prezente în corpul strategiei naționale de apărare și în alte documente cu caracter proiectiv – în anumite aparate doctrinare, chiar cu caracter aplicativ² –, nu fac obiectul interesului din perspectiva științelor educației, ca și cum problematica securitară nu ar reprezenta una de acut interes și actualitate.

² Spre exemplu, Armata Australiană a elaborat un ghid, *Commander's Guide to Resilience*, care definește reziliența la nivel individual și organizațional: „Pe baza cercetărilor contemporane, FORCOMD (Forces Command) a dezvoltat următoarea definiție a rezilienței pentru contextul militar: Reziliența este capacitatea indivizilor, echipelor și organizațiilor de a se adapta, recupera și prospera în situații de risc, provocare, pericol, complexitate și adversitate.” (Bond, 2021, p. 10, trad. aut.) și care propune un model de educare/antrenare a acestora în cinci direcții, domenii sau resurse cheie: psihologic (la nivel cognitiv, afectiv și autoregulatoriu sau de autocontrol), comportamental, fizic, social și în ceea ce privește caracterul, care concură la antrenarea unui continuum: construire (prin BattleSMART program) – întărire (prin All Corps Officer and Soldier Training Continuum) – îmbunătățire (prin cultura performanței, prin transformarea structurilor militare în „learning organizations” și prin dezvoltarea capitalului psihologic, PsyCap) – reconstruire: „Scopul acestei faze este de a reabilita membrii nu numai cu intervenția profesională adecvată, ci și printr-o cultură organizațională care încurajează reziliența socială, minimizează stigmatizarea, înlătură barierele din calea îngrijirii și promovează unitatea ca parte pozitivă a procesului de recuperare al unui membru” (Bond, p. 20, trad. aut.) – reintegrare. Și în Armata Americană există un ghid al rezilienței, de fapt, un ghid al comandantului în ceea ce privește formarea rezilienței la soldați, *The Leader's Guide to Building Resilient Soldiers*, care propune un model de lider rezilient și o serie de metode de instruire pentru dezvoltarea rezilienței la subordonați: Global Assessment Tool (GAT), Realistic Training, Resilience-Based After Action Review și Leader-Led After Action Debrief, conducând la o pregătire a soldatului care să includă pregătirea mentală, sprijinul din partea familiei, mobilitatea, pregătirea medicală, liste de verificare (checklists) și pregătirea pentru transport/dislocare (Orhan, 2020). Ambele instrumente analizate nu sunt impuse la nivel doctrinar, prin intermediul unor manuale de luptă adoptate de Australian Defence Forces (ADF) sau de US Army, dar reprezintă documente puse în aplicare în context de instruire distinct, cu scopul obținerii unui grad ridicat de reziliență la militari. (n.a.).

REZILIENȚA SOCIETALĂ FORMATĂ PRIN INTERMEDIUL EDUCAȚIEI

Asupra acestei inabilități în a transforma direcțiile strategice stabilite la nivelul strategiei naționale de apărare a țării în acțiuni concrete – nu în domeniul militar ori în ceea ce reprezintă structura de bază a sistemului restrâns de securitate, apărare, ordine publică și intelligence³, ci în celelalte domenii cu rol în securitatea națională – m-am aplecat în mod special. Am fost direct interesat de modul în care aceste direcții sunt traduse în politici educaționale și devin proiecții în educarea unei generații alfabetizate securitar și reziliente din acest punct de vedere (Lesenciuc, Lesenciuc, 2017, pp. 23-30; Lesenciuc et al., 2018, pp. 93-101; Cozmanciuc, Lesenciuc, 2020, pp. 235-240). Totodată, am fost interesat și de reziliența societală ca atare (Lesenciuc et al., 2022, pp. 25-31; Lesenciuc, 2023), concept central al actualei Strategii Naționale de Apărare a Țării (SNAp., 2020), dar nu am identificat modul în care reziliența societală se traduce prin politici educaționale sau prin politici ale celorlalte domenii incluse în conceptul de „strategie națională extinsă” de securitate. Strategia Națională de Apărare a Țării (2020) proiectează reziliența ca principiu al adaptării/adevării răspunsului la riscuri, amenințări și vulnerabilități, dar își și fixează ca nivel de ambiție „transformarea țării noastre într-un stat rezilient, capabil să se raporteze adecvat la impredictibilitatea și amploarea evoluțiilor din mediul de securitate” (SNAp, 2020, pp. 6; 8), definindu-și această calitate în raport cu setul de vulnerabilități care concură la „impredictibilitatea evoluțiilor din mediul de securitate global (convenționale, economico-financiare, dar și cibernetice, de tip hibrid sau asociate pandemiilor și schimbărilor de mediu)” (Ib., p. 8). Un întreg subcapitol din strategie este dedicat acestei problematice, fiind definit în termeni strategici conceptul: „Conceptul de reziliență

³ Actuala Strategie Națională de Apărare a Țării utilizează același concept de „securitate națională extinsă”, care presupune, pe lângă apărarea națională și de alianță, luarea în considerare a dimensiunilor „politică externă, ordinea publică, activitatea de informații, contrainformații și de securitate, managementul crizelor, domeniile educație, cultură, sănătate, economic, demografie, financiar, mediu, securitatea energetică sau cea cibernetică, securitatea infrastructurilor critice și a patrimoniului istoric și cultural” (SNAp, 2020, p. 7), adică abordează securitatea din perspectivă constructivistă. (n.a.).

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Strategia Națională de Apărare a Țării (2020) proiectează reziliența ca principiu al adaptării/adevării răspunsului la riscuri, amenințări și vulnerabilități, dar își și fixează ca nivel de ambiție „transformarea țării noastre într-un stat rezilient, capabil să se raporteze adecvat la impredictibilitatea și amploarea evoluțiilor din mediul de securitate”.

„Conceptul de reziliență a României este abordat în dublă-cheie: capacitatea inherentă a entităților – indivizi, comunități, regiuni, stat – de a rezista și a se adapta articulat la evenimente violente, cauzatoare de stres, șoc, dezastre, pandemii sau conflicte, pe de o parte, și capacitatea acestor entități de a reveni cu celeritate la o stare funcțională, de normalitate, pe de altă parte”.

a României este abordat în dublă-cheie: capacitatea inherentă a entităților – indivizi, comunități, regiuni, stat – de a rezista și a se adapta articulat la evenimente violente, cauzatoare de stres, șoc, dezastre, pandemii sau conflicte, pe de o parte, și capacitatea acestor entități de a reveni cu celeritate la o stare funcțională, de normalitate, pe de altă parte” (Ib., p. 11), identificându-se stadiile aplicării și eforturile de consolidare a rezilienței, dar și direcțiile majore de consolidare a rezilienței societale și a infrastructurilor critice (luate împreună): îmbunătățirea nivelului de conștientizare în raport cu influența intenționată prin mass-media clasice și prin *new media*, proiectarea unor instrumente care să indice sau să expună sursele de dezinformare, conștientizarea populației și a instituțiilor în raport cu necesitatea protejării infrastructurilor critice, dar, în special, o serie de instrumente de natură educațională:

- „creșterea capacității instituțiilor de învățământ, cercetare, a think-tank-urilor și media de a identifica și a combate mișcările de dezinformare susținute de actori statali sau non-statali ostili;
- creșterea nivelului de alfabetizare funcțională pentru dezvoltarea gândirii critice și pentru reducerea gradului de vulnerabilitate a populației în fața fenomenului de răspândire de informații false, care pot avea consecințe negative pentru securitatea națională;
- susținerea programelor de educație pentru sănătate și educație pentru situații de urgență;
- adoptarea de măsuri care să contribuie la reducerea fenomenului de brain drain concomitent cu implementarea unor programe de atragere de talent internațional;
- demararea unor programe ample de educație în ciclul gimnazial și cel liceal, în sfera competențelor digitale și a securității online, precum și pentru dezvoltarea deprinderilor necesare pentru combaterea informațiilor false, astfel încât să se diminueze vulnerabilitatea tinerei generații la asemenea provocări de tip hibrid, având ca efect creșterea rezilienței societale” (Ib.).

Cele cinci instrumente educaționale care privesc explicit aspecte de natura educației formale sunt completate de cele trei menționate anterior, care trimit la educația nonformală și informală. Reziliența societală este asigurată, conform Strategiei Naționale de Apărare

a Țării, prin intermediul sistemului național de învățământ, dar acest sistem, proaspăt reformat, la nivel normativ, odată cu apariția noului cadru legislativ, Legea învățământului preuniversitar nr. 198 și Legea învățământului superior nr. 199 din 2023, nu prevede explicit instrumentele prin care dezideratul strategiei să poată fi atins. Singurul aspect care privește tangențial problematica rezilienței este cel referitor la securitatea cibernetică (atinsă prin art. 24 alin. 2, art. 88 alin. 10, art. 91 din Legea nr. 198), fără ca Legea nr. 199 să prevadă explicit măsuri proiectate la nivelul Strategiei Naționale de Apărare a Țării. Coroborând stabilirea direcțiilor majore de consolidare a statului rezilient la nivel societal – deziderat atins exclusiv prin educație formală, nonformală și informală – cu direcțiile de acțiune în ceea ce privește „dimensiunea educațională, de sănătate, socială și demografică”, denumită și „dimensiunea societală” în corpul strategiei⁴, putem constata că documentele proiective de natură securitară și cele de natură educațională sunt opace unele la celelalte, producând o mai mare bulversare la nivel individual, social (și societal).

BINOMUL EDUCAȚIE-REZILIENȚĂ (SOCIETALĂ) CA POSIBILĂ INFRASTRUCTURĂ CRITICĂ

Pentru a depăși simpla constatare a disfuncționalității între direcțiile securitare și educaționale – într-o proiecție constructivistă a securității naționale, așa cum rezultă din tiparul pe care au fost construite ultimele două strategii naționale de apărare a țării (SNAp, 2015 și SNAp, 2020), dimensiunea educațională este subsumată celei societale –, propun o înțelegere a binomului funcțional educație-reziliență (societală) ca infrastructură critică. Acest subsector, care ar putea fi intitulat *Cultură de securitate și reziliență societală*, ar putea fi inclus în Anexa 1 la Lista sectoarelor infrastructurii critice

⁴ Această direcție include, printre altele, promovarea valorilor și libertății culturale, a valorilor democratice, promovarea cercetării științifice, optimizarea finanțării în sistemul de educație, reducerea inechității în sistem, corelarea politicilor educaționale cu cele din arii conexe, „consolidarea culturii de securitate”, „implementarea proiectelor de reformă a sistemelor de educație și de formare profesională” (SNAp., 2020, p. 38), ultima, probabil, pusă în aplicare tocmai prin pachetul de legi ale educației, fără însă a configura coordonatele punerii în aplicare ori ale consolidării rezilienței societale ca element cheie al securității naționale. (n.a.).

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Reziliența societală este asigurată, conform Strategiei Naționale de Apărare a Țării, prin intermediul sistemului național de învățământ, dar acest sistem, proaspăt reformat, la nivel normativ, odată cu apariția noului cadru legislativ, Legea învățământului preuniversitar nr. 198 și Legea învățământului superior nr. 199 din 2023, nu prevede explicit instrumentele prin care dezideratul strategiei să poată fi atins.

Înțelegerea binomului educație-reziliență (societală) ca infrastructură critică necesită admiterea ei ca infrastructură intangibilă, dar poate că tocmai această perspectivă determină un grad ridicat de reticență și a condus la excluderea sectorului educațional din cadrul sectoarelor definite ca infrastructuri critice naționale.

naționale (ICN) (a) în cadrul sectorului 6, dedicat securității naționale, (b) în cadrul sectorului 10, educațional, stabilită prin Ordonanța de urgență nr. 98/2010, (c) în cadrul sectorului 12, cultural – prin Legea nr. 225/2018 privind modificarea și completarea OUG nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice, sectorul nr. 10, educațional, este denumit „Spațiu și cercetare”, iar la cele zece sectoare se mai adaugă două, 11 Financiar-bancar și 12 Cultură și patrimoniu cultural național (ultimul cu subsectoarele 12.1. Instituții publice de cultură și 12.2. Protejarea patrimoniului cultural național) – ori (d) ca sector de sine stătător, societal, definit printr-un cadru legislativ cerut prin viitoarea strategie națională.

Practic, înțelegerea binomului educație-reziliență (societală) ca infrastructură critică necesită admiterea ei ca infrastructură intangibilă, dar poate că tocmai această perspectivă determină un grad ridicat de reticență și a condus la excluderea sectorului educațional din cadrul sectoarelor definite ca infrastructuri critice naționale. Pentru o mai corectă proiecție, propun o trecere în revistă a problematicii infrastructurilor critice intangibile, în același scop al identificării modalității în care, similar conceptului de *safety culture* (cu care se înrudește), conceptul de reziliență societală să devină unul funcțional, aplicabil, impus prin cadrul legislativ național, nu suspendat într-un document, Strategia Națională de Apărare a Țării, care nu produce efecte asupra Executivului și, prin Executiv, asupra cetățenilor.

DIMENSIUNEA FIZICĂ A INFRASTRUCTURILOR CRITICE

Infrastructurile critice, deși se referă cel mai adesea la structura de rezistență presupus fizică a unor sisteme, constituind acele elemente de osatură de care depind stabilitatea, funcționalitatea și securitatea sistemelor ca atare și a proceselor aferente ale acestora, pot depăși, ca înțeles, cadrul fizic propriu-zis. Unul dintre criteriile în baza cărora o infrastructură este definită ca fiind critică este însuși criteriul fizic sau al prezenței, care presupune identificarea precisă a locului în rândul altor infrastructuri și a unor mărimi care sunt în conexiune directă cu criteriul fizic: suprafață, dispersie ș.a. (Alexandrescu, Văduva, 2006, p. 8). În contextul în care infrastructura informațională, de pildă,

nu se rezumă, în actualul mediu global de securitate, la dimensiunea fizică a mediului informațional, ci presupune, implicit, și dimensiunea informațională propriu-zisă, dar și pe cea cognitivă (ori decizională), putem admite că infrastructurile critice și-au lărgit aria de acoperire semantică și desemnează și componente intangibile.

Conceptul de „infrastructură critică” a fost identificat și utilizat în această formulă începând din 1996, când președintele Statelor Unite ale Americii a rezumat, prin această sintagmă, acele elemente vitale din infrastructura națională, care, odată distruse, pot conduce la efecte negative considerabile asupra apărării sau economiei, cu alte cuvinte a proiectat de la început asocierea cu domeniul fizic propriu-zis. Evident, după momentul crucial 11 septembrie 2001, accentul asupra acestor infrastructuri a început să devină din ce în ce mai însemnat, iar setul de elemente care au intrat în aria largă și incomplet delimitată în ceea ce privește operaționalizarea conceptuală a termenului a depășit lista primelor elemente identificate. Încă de la primele încercări de definire a acestor infrastructuri au fost incluse în această gamă de bunuri și cele intangibile, virtuale, care își pot extinde aria de semnificare și asupra celor tangibile pe care le impregnează de valoare critică, cum ar fi elementele de patrimoniu material, care au rol determinant pentru păstrarea memoriei colective. Prin urmare, nu numai spațiul cibernetic, bazele de date și sistemele de comunicații se califică a fi înțelese ca infrastructuri critice, ci și elementele de ordin simbolic, care fac parte din patrimoniul cultural al unei națiuni.

FIZIC ȘI VIRTUAL ÎN INFRASTRUCTURILE CRITICE

Literatura de specialitate extinde tot mai mult conceptul de infrastructuri critice în domeniul virtual, focalizându-se pe valori sociale și culturale, cele din urmă fiind explicit definite într-o serie de documente precum *The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets* a Statelor Unite ale Americii, din 2003/NSPPCIKA: „O categorie de active cheie cuprinde o gamă variată de monumente, simboluri, elemente de referință la nivel național, care reprezintă moștenirea, tradițiile și valorile națiunii noastre, totodată puterea ei politică. Acestea includ o mare varietate de situri și structuri,

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Conceptul de „infrastructură critică” a fost identificat și utilizat în această formulă începând din 1996, când președintele Statelor Unite ale Americii a rezumat, prin această sintagmă, acele elemente vitale din infrastructura națională, care, odată distruse, pot conduce la efecte negative considerabile asupra apărării sau economiei, cu alte cuvinte a proiectat de la început asocierea cu domeniul fizic propriu-zis.

Odată cu dezvoltarea conceptului constructivist de „securitizare”, aplicabil infrastructurilor critice, acesta a fost asociat procesului de materializare inclusiv în domeniul infrastructurilor critice intangibile, mutând accentul pe elementele de patrimoniu purtătoare de valori simbolice/culturale.

cum ar fi obiective istorice relevante, monumente, tezaure umane vii, centre guvernamentale și comerciale...”. (NSPPCIKA, 2003, p. 71, trad. aut.), dar și prin documentele ulterioare de planificare în acest domeniu esențial al securității. Pe de o parte, odată cu dezvoltarea conceptului constructivist de „securitizare”, aplicabil infrastructurilor critice, acesta a fost asociat procesului de materializare inclusiv în domeniul infrastructurilor critice intangibile, mutând accentul pe elementele de patrimoniu purtătoare de valori simbolice/culturale (Aradau, 2010). În contrabalans cu această tendință din prima decadă a noului mileniu, s-a dezvoltat o mutare a accentului pe valori imateriale, în special pe valori sociale, atât ca direcție teoretică de studiu (Burgess, 2007), cât și la nivel de politici publice. Pe de altă parte, patrimoniul cultural – rămânând conectați la conceptul de patrimoniu material – proiectează pentru comunități legături cu trecutul și contribuie prin aceasta și la dezvoltarea economică locală (Kamran, 2022), constituind și fundamentul unei armonioase dezvoltări a rezilienței societale în jurul unor valori comunie. Trebuie adus în discuție și faptul că, și în cazul infrastructurilor critice fizice, vizibile fiind și încărcate de semnificația rolului pe care îl au în securitatea națională, ele capătă și o semnificație culturală adiacentă, pozitivă sau negativă, adică un soi de anvelopă imaterială cu potențial de coagulare socială în jurul valorilor pe care le proiectează. Totodată, și în interiorul organizațiilor care deservesc infrastructurile critice tangibile se creează o dimensiune intangibilă a acestor infrastructuri, constând în cultura organizațională cu efecte directe asupra culturii securitare în limitele obiectivului critic (spre exemplu, în cazul unui aeroport sau al unei centrale nucleare). Acest înveliș intangibil al infrastructurilor critice, inclus în sau predeterminat de elementele tangibile ale acestei infrastructuri, este unul dintre posibilele puncte de plecare în conturarea dezbaterii pe tema dimensiunii culturale a acestor infrastructuri. Pentru exemplificare, în terminologia de specialitate s-au dezvoltat o serie de concepte de nișă, cum ar fi acela de cultură de securitate nucleară, definită ca „... un ansamblu de caracteristici, atitudini și comportamente ale indivizilor, organizațiilor și instituțiilor care servesc mijloace de susținere și consolidare a securității nucleare; cultura securității nucleare urmărește

să aducă asigurări că implementarea măsurilor de securitate nucleară primește atenția justificată de semnificația acestora” (IAEA INSAG-24, 2010, trad. aut.; apud Kosmowski, Śliwiński, 2016, p. 140).

Conceptul de *safety culture* (care a condus la dezvoltarea unei arii de sine stătătoare de studii, intitulată *safety science*, și din care s-a dezvoltat, ulterior, și conceptul de reziliență societală ca emanație a *societal safety*⁵), termen dezvoltat în special în aviație, este unul dintre conceptele care definesc aura intangibilă a infrastructurilor critice fizice, contribuind la înțelegerea faptului că acest tip de infrastructuri au și o componentă virtuală, indiferent de caracteristicile fizice ale structurii critice. Prin urmare, discutând despre cele două dimensiuni ale infrastructurilor critice – tangibilă și intangibilă –, se poate trage concluzia că toate infrastructurile fizice au și un înveliș intangibil, în timp ce nu neapărat toate infrastructurile critice intangibile presupun, în mod obligatoriu, și o dimensiune fizică aferentă.

CONCLUZII. BINOMUL EDUCAȚIE-REZILIENȚĂ SOCIETALĂ CA INFRASTRUCTURĂ CRITICĂ NAȚIONALĂ INTANGIBILĂ

Infrastructurile critice virtuale, cel mai adesea înțelese ca fiind sistemele de comunicații/informații de care depinde securitatea metasisemelor din care fac parte, nu se rezumă la mediul virtual. Spre exemplu, în *Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani*, propusă de Academia Română în 2016, proiectul 9, „Cultura românească între național, localizare în zona proximală și universal – Europa multilingvistă, cultura europeană”, proiecția culturală integrată privește explicit și cultura informației (în volumul doi al lucrării poartă numele de cultură digitală), care excede simpla alfabetizare digitală

⁵ „Safety science servește ca un mediu internațional pentru cercetare în domeniul securității umane, tehnologice, organizaționale și societale” (Boustras, Waring, 2020, p. 651, apud Haavik, 2020), în care *societal safety* este considerată zona de interferență a ariilor *human security*, *national security*, *incident management* și *sustainable management*. Conceptul de reziliență s-a dezvoltat pe această dimensiune a *societal safety*, în mod explicit formulat de Haavik (2020): „Noțiunea de reziliență societală sugerează o extindere a discursului mai consacrat despre siguranța și securitatea societății, care va permite științei siguranței să ajungă la un public mai larg și să comunice cu o comunitate mai largă de cercetare, abordând tendințele de dezvoltare cu semnificație nu numai pentru critici reziliente și infrastructuri, ci și pentru reziliența socio-ecologico-politică”. (trad.aut.)

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Discutând despre cele două dimensiuni ale infrastructurilor critice – tangibilă și intangibilă –, se poate trage concluzia că toate infrastructurile fizice au și un înveliș intangibil, în timp ce nu neapărat toate infrastructurile critice intangibile presupun, în mod obligatoriu, și o dimensiune fizică aferentă.

Strategia Națională de Apărare a Țării este coerentă, explicită și aplicabilă. Una dintre modalitățile în care conceptul de reziliență s-ar putea traduce în măsuri concrete este includerea sa în rândul infrastructurilor critice.

la nivel societal, implicând obligatoriu analiza critică și reflecția, sugerând dimensiunea cognitivă ca element al infrastructurii critice sau chiar infrastructură în sine (Surdu, 2016, pp. 375-410). Strategia propusă de Academia Română poate fi îmbunătățită prin extinderea domeniului cu subdomeniul culturii de securitate, care concură la reziliența societală. Totodată, această componentă inclusă în amintita strategie nu reprezintă, de fapt, decât una dintre direcțiile deja menționate de definire securitară a statului român ca fiind stat rezilient. Celelalte elemente care concură la atingerea acestui deziderat nu se regăsesc în paginile documentului.

Pe de altă parte privind, Strategia Națională de Apărare a Țării (SNAp, 2020) este coerentă, explicită și aplicabilă. Una dintre modalitățile în care conceptul de reziliență s-ar putea traduce în măsuri concrete este includerea sa în rândul infrastructurilor critice. Dar, reziliența ar putea fi înțeleasă ca infrastructură pur intangibilă (dezvoltându-se în familia conceptuală și de studiu a *safety culture*), ceea ce înseamnă că ar face notă discordantă cu întreg angrenajul de sectoare ale infrastructurii critice naționale definite prin legislația națională. Din acest considerent, prin propunerea formulată în capitolul 4, în care reziliența poate constitui anvelopa intangibilă a unei infrastructuri fizice, tangibile, sistemul educațional național ar putea conduce la crearea unui instrument cu ajutorul căruia strategia națională de apărare să devină aplicabilă. Sistemul național de educație lipsește din setul de sectoare care conțin infrastructuri critice, iar ministerul de resort a fost eliminat prin Legea nr. 225/2018. Cea mai adecvată formulă ar fi aceea a creării unui nou sector ICN, al educației naționale, în cadrul căruia să se definească subsectorul rezilienței. Însă, cum educația înseamnă transmiterea culturii de la o generație la alta, în interesul unei coerente puneri în act a tuturor documentelor proiective disperate și divergente, există și varianta exploatării sectorului 12. În limitele acestui cadru proiectiv și teoretic, venind cu argumentele unei teme deja dezbătute în lucrările de specialitate (Trump et al., 2017) privitoare la convergența problematicei rezilienței societale cu cea a infrastructurilor critice, subsectorul „Cultură de securitate. Reziliență societală” poate fi cel mai adecvat inclus în sectorul ICN 12 – „Cultură și patrimoniu cultural național”.

BIBLIOGRAFIE:

1. Alexandrescu, G., Văduva, Gh. (2006). *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
2. Aradau, C. (2010). *Security that Matters: Critical Infrastructure and Objects of Protection*. În *Security Dialogue*, vol. 41, nr. 5.
3. Bond, M. (2021). *Commander's Guide to Resilience*. Victoria Barracks. Paddington: Sydney NSW: HQ FORCOMD/Health Branch.
4. Boustras, G., Waring, A. (2020). *Towards a reconceptualization of safety and security, their interactions, and policy requirements in a 21st century context*, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0925753520303398>, accesat la 21 februarie 2024.
5. Burgess, J.P. (2007). *Social values and material threat: the European Programme for Critical Infrastructure Protection*. În *Inder Science*, pp. 471-487.
6. Cozmanciuc, C.M., Lesenciuc, A. (2020). *Challenges and limits in forming and promoting the security culture at the national level in Romania. Redefining Community in Intercultural Context*, vol. 10, nr. 1, pp. 235-240.
7. *Difference between social and societal* (24 august 2021). DifferenceBetween.com, <https://www.differencebetween.com/difference-between-social-and-vs-societal/>, accesat la 18 ianuarie 2024.
8. Elran, M. (2017). *Societal Resilience: From Theory to Policy and Practice*. În: Igor, L., Palma-Oliveira, J.-M. *Resilience and Risk. Methods and Application in Environment, Cyber and Social Domains*. The NATO Science for Peace and Security Programme. Dordrecht: Springer, pp. 301-311.
9. Guvernul României. (12 noiembrie 2010). *Ordonanța de urgență nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice*. În *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 757.
10. Haavik, T.K. (2020). *Societal resilience – Clarifying the concept and upscaling the scope*. În *Safety Science*, vol. 132, <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104964>, accesat la 22 ianuarie 2024.
11. IAEA INSAG-24 (2010). *The Interface between Safety and Security at Nuclear Power Plants. A report by the International Nuclear Safety Group*. International Atomic Energy Agency. Austria: Viena.
12. Jermalavičius, T., Parmak, M. (2014). *Societal Resilience: A Basis for Whole-of-Society Approach to National Security*. În Nalepa, R.P. (Ed.). *Resistance Views: Tartu Resistance Seminar Essays on Unconventional Warfare and Small State Resistance*. Tampa: Joint Special Operations University Press, pp. 10-24.

13. Kamran, M. (2020). *Role of cultural heritage in promoting the resilience of linear/ critical infrastructure system with the enhancement of economic dimension of resilience: a critical review*. În *International Journal of Construction Management*, vol. 22, nr. 7, pp. 1345-1354.
14. Kosmowski, K.T., Śliwiński, M. (2016). *Organizational culture as prerequisite of proactive safety and security management in critical infrastructure systems including hazardous plants and ports*. În *Journal of Polish Safety and Reliability Association Summer Safety and Reliability Seminars*, vol. 7, nr 1, pp. 133-145.
15. Lesenciuc, A. (2023). *Războiul hibrid sau întoarcerea prin disimulare doctrinară la războiul absolut*. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei. Colecția revistei *Gândirea militară românească*.
16. Lesenciuc, A., Lesenciuc, S., Nagy, D. (2018). *The symbolic power: National security culture reflected in primary and pre-primary education*. *Redefining Community in Intercultural Context*, vol. 9, nr. 1, pp. 93-101.
17. Lesenciuc, A., Nagy, D., Lesenciuc, S. (2022). *Societal resilience. Between resilience through education and resilience through war*. *Redefining Community in Intercultural Context*, vol. 10, nr. 1, pp. 25-31.
18. Lesenciuc, S., Lesenciuc, A. (2017). *The need of designing the sociolinguistic competence in Romanian preschool education for future development of intercultural competence*. *Redefining Community in Intercultural Context*, vol. 8, nr. 1, pp. 23-30.
19. Newman, R. (2002). *The road to resilience*. În *Monitor on Psychology*, vol. 33, nr. 9; *American Psychological Association*, <https://www.apa.org/monitor/oct02/pp>, accesat la 18 ianuarie 2024.
20. Office of the President (februarie 2003). *The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructure and Key Assets*.
21. Orhan, M. (2020). *The Leader's Guide to Building Resilient Soldiers*. *NCO Journal*. Army University Press. (septembrie, pp. 1-5).
22. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024* (SNAp.). Administrația Prezidențială. (1 iulie 2020). Aprobata prin Hotărârea nr. 2 a Ședinței comune a Senatului și Camerei Deputaților din 30 iunie 2020. *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 574.
23. Parlamentul României. (3 august 2018). *Legea nr. 225/2018 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice*. În *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 677.
24. Surdu, Al. (coord.). (2016). *Cultura românească între național, localizare în zona proximală și universal – Europa multilingvistă, cultura electronică*. Administrația prezidențială. (1 iulie 2020). În Academia Română, *Strategia de dezvoltare a României în următorii*

- 20 de ani. Volumul I (coord. Acad. Ionel-Valentin Vlad). București: Editura Academiei Române, pp. 375-410.
25. *The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets*, SUA (2003)/NSPPCIKA.
26. Trump, B.D., Poinsett-Jones, K., Elran, M., Allen, C., Srdjevic, B., Merad, M. & Vasovic, D.M., Palma-Oliveira, J.M. (2017). *Social Resilience and Critical Infrastructure Systems*. În: Igor, L., Palma-Oliveira, J.P., *Resilience and Risk. Methods and Application in Environment, Cyber and Social Domains*. The NATO Science for Peace and Security Programme. Dordrecht: Springer, pp. 289-299.
27. Walker, J., Cooper, M. (2011). *Genealogies of Resilience. From System Ecology to the Political Economy of Crisis Adaptation*. *Security Dialogue*. 14(1), pp. 143-160.
28. Yang, A. (2021). *Apprehending the Concept of Resilience: A Psychological Perspective on Resilience in Daily Life*. *American Psychological Association*, <https://www.apa.org/ed/precollege/topss/daily-life-resilience.pdf>, accesat la 18 ianuarie 2024.

